

Gılgamış Mezopotamyası

Dünya Edebiyatı - II

Bölümler

- Yapılar (Ticari, Dini, Coğrafi, Sanatsal, Sosyo - Kültürel)
- Ataerkil Yapının Temelleri
- Diğer Medeniyetler (Sümerler, Akadlar, Hititler)
- Kent - Kır Çatışması
- Yaşanmışlığa Saygı
- Neden Ölümsüzlük

Ticari Yapı

- Gılgamış, surları yaptırmış, ticareti sağlamlaştırmış, üretimi arttırmış, Uruk'u döneminin en muhteşem şehri haline getirmiştir.
- Uruk döneminde güneydeki kentler büyük oranda gelişmiştir. Bu gelişmeler sadece kültürel planda değil aynı zamanda teknolojik plandadır da.

Ticari Yapı

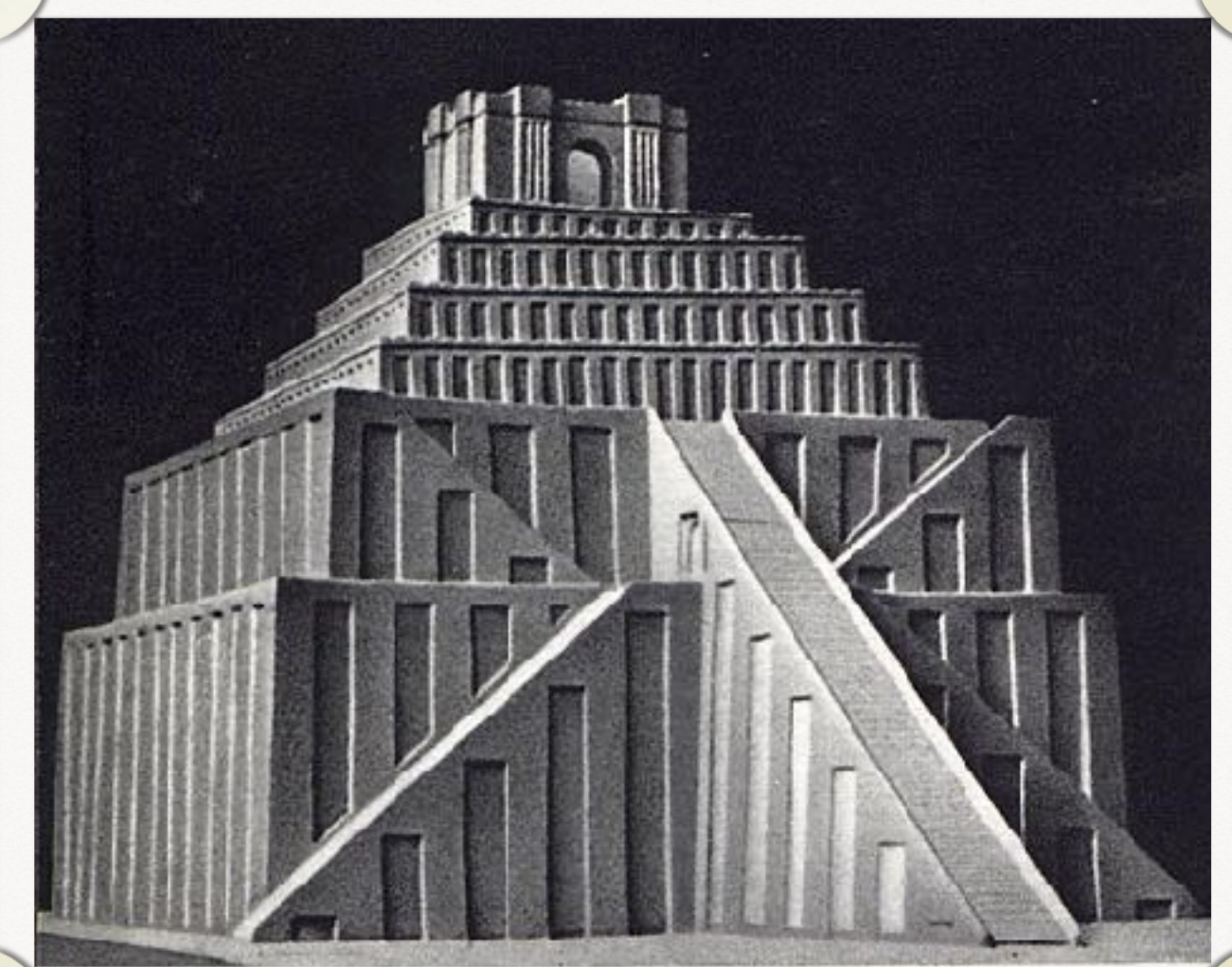
- İş bölümü ve uzmanlaşma, kente özgü yeni üretim, yönetim ve denetim ilişkilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yeni örgütlenme biçimi, çevresel faktörlerin kontrol edilebilmesiyle, öncesinde düzensiz olarak sürdürülen tarım faaliyetlerinin denetim altına alınmasını sağlamıştır. Böylece tarım amaçlı kullanmak üzere sazlık ve bataklıkların kurutulması, sulama kanallarının açılması tarımın ve dolayısıyla verimliliğin devamlılığını sağlamıştır.

Ticari Yapı

- Uruk kenti, dönemi karakterize eden kent olarak, çok önemli bir konumdadır. Sulu tarımın geliştiği bu dönemde, madencilik ve teknoloji dallarında da ortaya çıkan gelişmeler kentlerin genel durumunu yükseltmiştir.
- Ayrıca Anadolu ile yapılan ticaret, Anadolu halklarının kültürünü de Mezopotamya'ya, sınırlı anlamda da olsa taşımıştır.

Dini Yapı

- Sümerlerde hissedilen her nesnenin bir Tanrısı vardı ve insan görünümündeydiler, fakat insanüstü güçleri olan ölümsüz varlıklardı.
- Tanrılar, insanlara ne istediklerini bildirmez. Ancak insanlar onlara, kendilerinden istenileni sorarak öğrenebilirdi.
- Tapınaklarına Ziggurat denirdi. Zigguratlar yedi katlı olup toplam üç ana bölümden oluşur. İlk katlar erzak deposu, orta katlar okul ve tapınak, son katlar ise rasathane olarak kullanılmıştır. Yazının icadı serüveni bu tapınaklara dayanır. Mezopotamya'da evler ve tapınaklar, taş az olduğundan kerpiç ve tuğladan yapılmıştır. Hem bu özelliğinden hem de sık sık istilalara uğradığından bu yapılar günümüze kadar ulaşmamıştır.

Dini Yapı

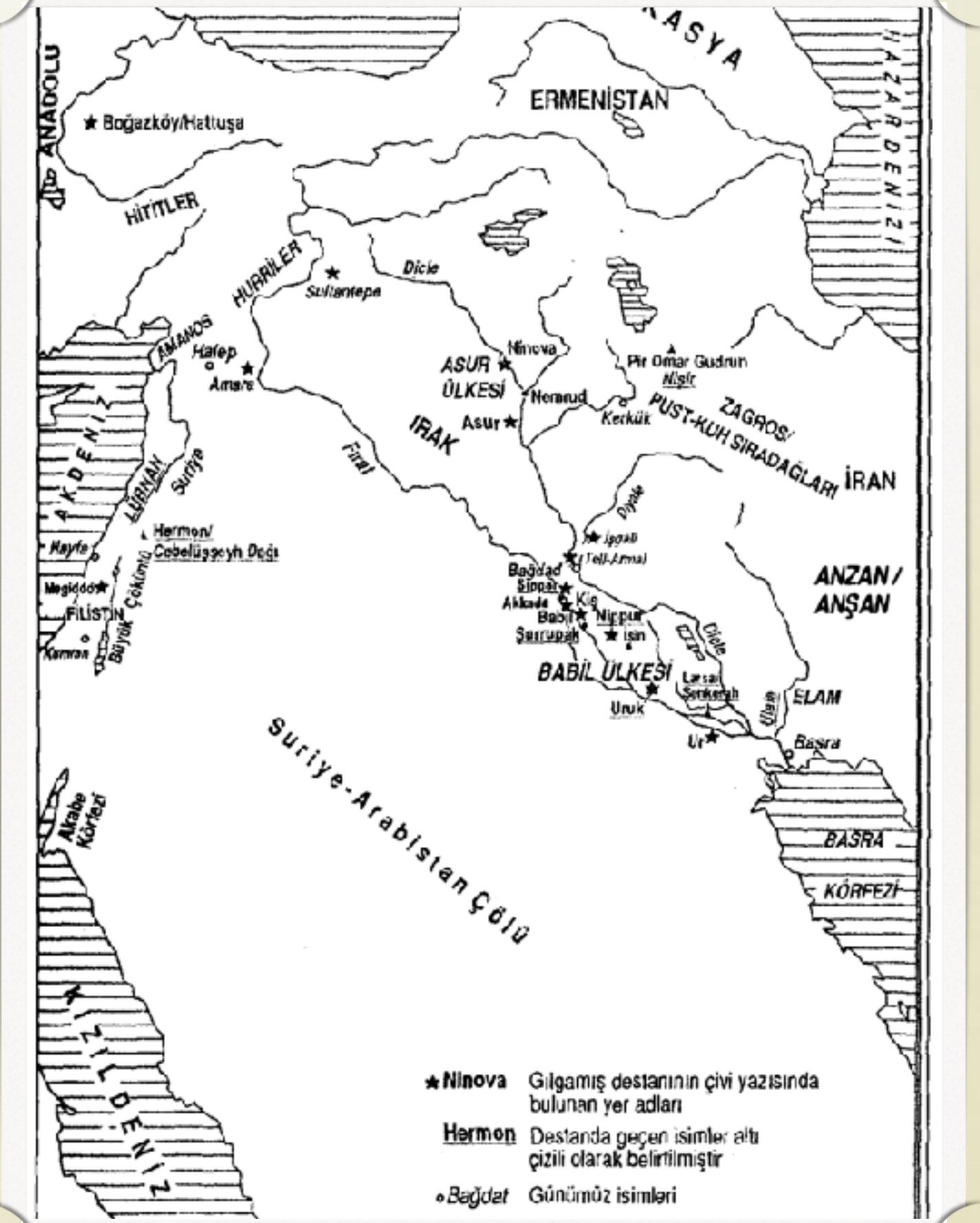
- Şehir bu tapınaklar merkez alınarak planlanmıştır.
- Tapınağın merkezi yönetim birimi olması sadece dinsel gücünden değil aynı zamanda onun ekonomik gücünden yani toprak, üretim araçları ve artı ürünü himayesinde bulundurmasından kaynaklanmıştır.

Dini Yapı

İlkel varlıklar	Apsu, Anu, Ki, Nammu
Birincil tanrılar	Enki, Enlil, İnanna, Nanna, Ninhursag, Utu
Diğer büyük tanrılar	Anunnaki, Tammuz, Ereškigal, Geštinanna, Gugalanna, Nergal, Nidaba, Ningal, Ninlil
Küçük tanrılar	Hushbishag, İsimud, Namtar, Neti, Ninkasi, Ninşubur, Uttu
Demonlar, ruhlar ve canavarlar	Asag, Anzû, Gallu, Huwawa, Mušhuššu, Udug,
Ölümlü kahramanlar	Enkidu, Enmerkar, Etana, Gılgamış, Lugalbanda, Ziusudra

Coğrafi Yapı

- Mezopotamya sulak ve verimli topraklara sahip bir bölgedir.
- Verimli toprakları ve uygun iklim şartları nedeniyle çok eski zamanlardan beri yerleşmeye sahne olmuş ve birçok istilaya uğramıştır.
- Bilinen ilk okur-yazar toplulukların yaşadığı bölgede birçok medeniyet gelişmiştir.
- Mezopotamya Sümer, Babil, Asur, Akad ve Elam gibi en eski ve büyük medeniyetlerin doğduğu ve geliştiği yerdir.

Sanatsal Yapı

- Sümerlilerin mühürlerin, vazoların, levhaların üzerine kabartmalar yaptıkları, madeni işleyen kuyumcularının ve döküm atölyelerinin olduğu bilinmektedir. Ayrıca Sümer kentinde çömlekçilik, sepetçilik, takı ve ağaç işçiliği ve heykeltıraşlık da gelişmiştir.
- Gilgameş Enkidu'nun heykelinin yapılmasını istemiştir.
- Uruk'ta da tanrı heykellerinin bulunduğunu yine destandan görebilmekteyiz. Ayrıca gerek çalgı gerekse insan sesiyle yapılan müziğin Sümer yaşamında büyük rol oynadığı; lir, arp, ut gibi telli çalgıların yanında üflemeli ve vurmali çalgıların da çalındığı bilinmektedir.

Sosyo - Kültürel Yapı

- Dinsel düşünüşün hâkim olduğu bir kent olan Sümer kenti, dine öncelik verilerek inşa edilmiştir. Kentsel mekânda varlığını somut olarak gösteren bu düşünce biçimi bireyler bazında da görülebilmektedir.
- Sümerliler için tanrılar evreni ve dinsellik önemli bir yer tutmaktadır. Sümer insanların değiştirilemez bir yazgıya inanmaktadırlar.
- Ölümden sonra da iyi bir şekilde yaşamak için yeraltı tanrılarına hediye vermek üzere ölen kişinin mezarının gerekli eşya vb. hediyelerle donatılması gerekmektedir. Eğer yeterince ekonomik gücünüz yok ise siz öldükten sonra tanrılara gerekli hediyeleri sunacak erkek çocuklarınız olması gerekmektedir.

Sosyo - Kültürel Yapı

- Destandan hareketle Sümerlerde evlilik kurumunun bulunduğunu ve önemli olduğunu görebilmekteyiz.
- Destanda tanrıların evliliğine, insan yaşamındaki evlilik kurumuna nispetle, daha çok önem verildiği görülmektedir. Destanda Tanrıça Inanna, oban Tanrı Dumuzi ile evlenmektedir. Bu evliliğin bolluk ve bereketi simgelediğine ve “kutsal evlilik” olduğuna inanılmaktadır.
- Bilinen ilk örneğini Sümer’de gördüğümüz kutsal evlilik daha sonralarında ise diğer uygarlıklarda baharın gelişinin kutlandığı bayramlarda da sembolik olarak varlığını sürdürmüştür.

Sosyo - Kültürel Yapı

- Sümer toplumunun homojen bir yapısı yoktur, tabakalıdır. İşler, yükümlülükler ve roller eşit paylaştırılmamıştır. Köleler, işçiler, zanaatkârlar, pek çok meslek grubu, rahipler ve kral, toplumdaki zümreleri temsil etmektedir.
- Sümerlilerin diğerk ülkelerle yaptıkları ticaretin kentsel zenginliklerini artırdığını söylemek de yanlış olmayacaktır. Ekonomik arka planıyla birlikte tapınakların bu özel durumu Sümer’de yazının, aritmetiğın, mimarının ve çeşitli zanaat ve sanat dallarının gelişmesine ve okulların kurulmasına neden olmuştur. Tapınaklar ekonomik işlevlerinin yanı sıra, davaların yürütüldüğü bir mekân olarak yargısal işleve de sahip olmuşlardır.

Sosyo - Kültürel Yapı

- Sümer kentinde iş bölümü ve uzmanlaşma vardır. Yine de sosyal eşitlik de Sümerlilerin metinlerindeki dikkat çeken vurgulardan biridir. Bunun yanı sıra kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerinin olduğu görülmektedir.

Ataerkil Yapının Temelleri

- Tarımın denetim altına alması ve düzenlenmesi sonucunda sağladığı fayda nedeniyle tarım başlıca geçim kaynağı haline gelmiştir.
- Tarımın başlıca geçim kaynağı haline gelmesi birilerinin sürekli olarak tarım yapılan alanda bulunarak oradaki işlerle ilgilenmesini gerekli kılmıştır.
- Bu işi yapması için kadınlar belgi bir bölgeye sabitlenmesi, sürekli çocuk yapması gerekmesi sonucunda ataerkil yapı oluşmaya başlamıştır.

Sümerliler

- Yazı ve astronomi de tarihte ilk kez Mezopotamya'da, Sümerlerde ortaya çıkmıştır.
- Genel düşünce, Sümerlerin, çağdaşı olan halklarla yakın bir etkileşim ve benzerliklerinin olduğu yönündedir.
- Mezopotamya'da yaşayan birçok farklı kavimden ilk öne çıkan ve daha sonraki medeni oluşumların temelini atan Sümerlerdir.
- Sümer döneminde 21'i küçük olan yaklaşık 35 büyük şehir ve kasaba vardı. Bunlar arasında Kiş, Nippur, Zabalam, Umma, Lagaş, Eridu, Uruk ve Ur sayılabilir.

Akadlar

- Akad İmparatorluğu veya Akkad İmparatorluğu, uzun ömürlü Sümer uygarlığından sonra Mezopotamya'nın ilk antik imparatorluğuydu.
- Merkezi, Akad şehri ve çevresindeydi. İmparatorluk, Mezopotamya, Levant ve Anadolu'da nüfuz sahibi oldu ve Arap Yarımadası'nda Dilmun ve Magan'a (günümüz Suudi Arabistan, Bahreyn ve Umman) kadar güneye askerî seferler düzenledi.
- Akadlar egemen güç hâline gelene kadar Sümer kent kültürünü benimsemişler ve kendi katkılarıyla birlikte bu kültürün sonraki toplumlara aktarılmasında önemli rol oynamışlardır.

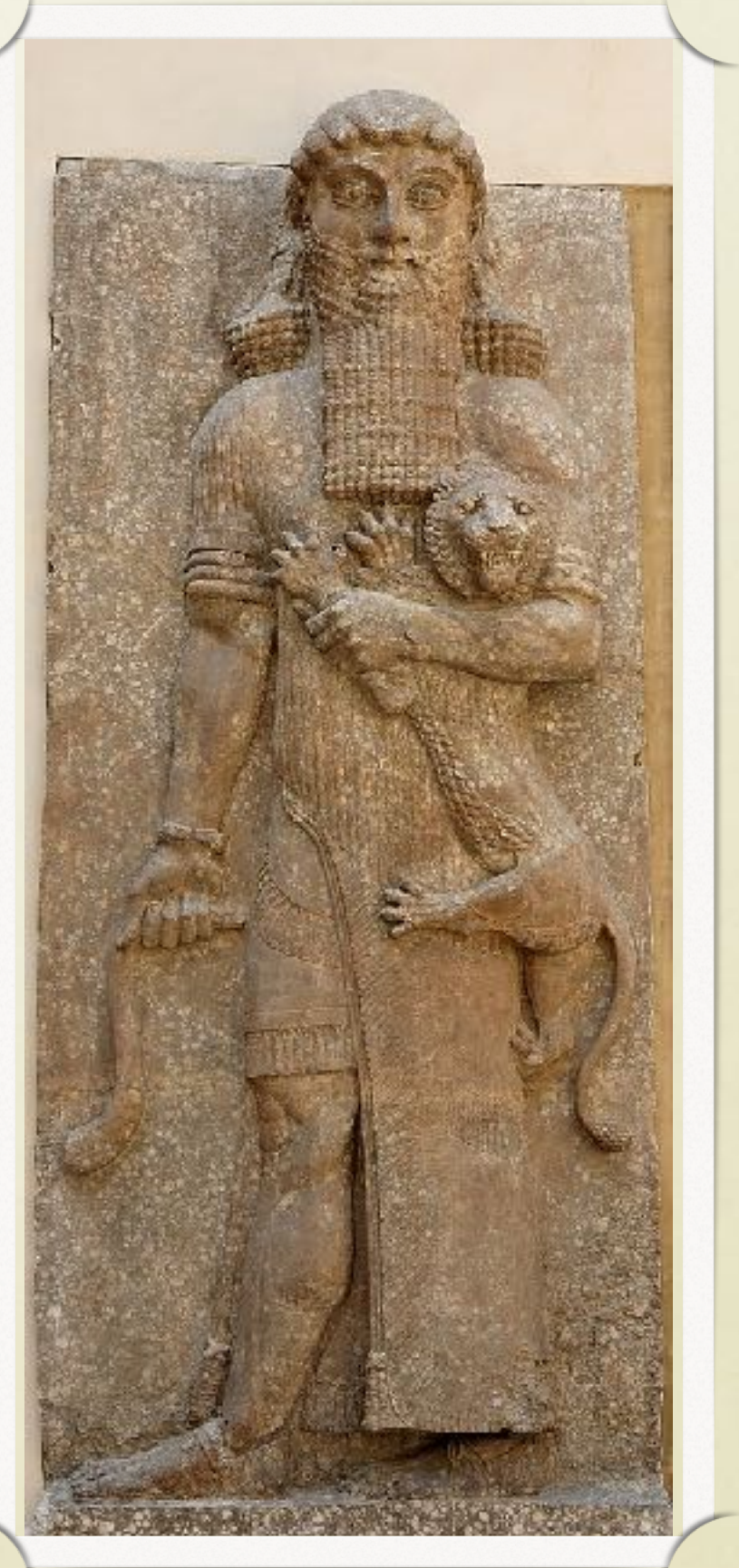
Hititler

- MÖ 1600 civarında İç Anadolu'daki Hatti beyliklerini ele geçirerek Hattuşaş merkezli olarak kurdukları devlet MÖ 14. yüzyıl ortalarında I. Şuppiluliuma yönetimi altında Levant ve Yukarı Mezopotamya'ya değin genişleyerek bir süper güç hâlini almıştır.
- Halk, Hint-Avrupa dillerinin bilinen ilk örneği olan ve Anadolu dilleri sınıfına ait Hititçe ve Luvice dillerini konuşmuştur. Bu dillerin yanı sıra tabletlerinde Sümerce ve Akadca yazılar da mevcuttur.
- Çivi yazısını ve hiyeroglif yazı sistemini kullanmışlardır.
- Hititler anal adı verilen günlükler tutmuştur.
- Hititler çok tanrılı bir dine inanmışlardır.

Kent - Kır Çatışması

- Gılgamış Destanı'nın barındırdığı kültürel öğelerden en belirginini medeniyet - doğa çatışmasıdır.
- Bu çelişki ile vurgulanacak önemli bir nokta ise Sümer düşününde, kırım doğa ve yaban ile özdeş görülmesi, kentin ise insan yapımı, maddi bir ilerilik olarak uygarlıkla eşdeğer tutulması sonucu, kentin doğanın karşısında olması durumudur.

Kent - Kır atışması

- Sümer kentinin hem fiziksel düzlemde hem de sembolik olarak kenti - kirdan ayıran bir diğer unsurun da kuleleri ve kapılarıyla kentin etrafındaki duvarlar olduğunu söylemek mümkündür.
- Bunların sebebi insanın doğayı öngörülemez bulması ve tehdit olarak algılamasıdır.

Kent - Kır Çatışması

- Uruk halkı, Gilgameş'in zulmünden kurtulmak için tanrılardan Gilgameş ile baş edebilecek onun kadar güçlü birisini yaratmasını diler ve Tanrı Aruru, Enkidu'yu yaratır. Enkidu üçte ikisi hayvan üçte biri insan olan bir yaratıktır. Bir gün ormanda onu gören avcı ve oğlu, bu olağanüstü güçlü adamın eğitilip uygarlaştırılabilirse Gilgameş'e arkadaş olabileceğini, onu oyalayabileceğini düşünmüşlerdir. Bu iş için uygun görülen bir tapınak rahibesi bu amaçla yollanır ve Enkidu medenileştirilir. Bu hikâyede önemli olan, Sümercede adı "kırların adamı" anlamına gelen Enkidu'nun kentsel değerlerle tapınak rahibesi tarafından eğitilmesidir.

Kent - Kır Çatışması

- Enkidu evcilleştirildikten sonra tekrar kıra döndüğünde diğer canlılar tarafından reddedilmesi saflığın yitilmesinden dolayıdır.

Kent - Kır atışması

- Destandan gösterilen birçok örnek ve Sümer mitolojisinden yararlanarak kırla kentin kopuşunu; insanın doğa üzerindeki müdahalelerinin erken örneklerini görürüz.
- Destanda Gilgameş, kentsel, yönetimsel ve tanrısal gücün simgesi iken, Enkidu ise doğal ve yabani gücün simgesi olarak yansımaktadır. Ancak Enkidu kentin üstün değerleri ile eğitilerek medenileştirilmiş ve bir kentli haline getirilmiştir. Çünkü Sümerliler, kentli olmayı nemsemişler ve kentlilik giyim kuşamdan yemek yemeye, l gömmeye, ikamet edilen yerlerin niteliğine kadar pek çok vasfı gerektirmiştir.

Kent - Kır Çatışması

- Sümerlerde kır geri kalmışlığı, kent ise gelişmişliği ve üstün değerleri temsil etmektedir. Bu çelişki fiziksel veya mekânsal farklılıkların yanı sıra sosyolojik, ekonomik, yönetsel, kültürel vb. çeşitli farklılıkların da bulunmasına işaret eder.
- Kır, doğa ve yaban ile özdeş görülmüştür. Kent ise insan yapımı, maddi bir ilerilik olarak uygarlıkla eşdeğer tutulmuştur. Bu karşıtlık durumu aktarılan çok sayıda örnekten görülebileceği üzere doğaya yabancılaşmayı, doğanın evcilleştirilmesini ve onun denetimini de beraberinde getirmiştir.
- Öte yandan kır ve kentin arasında tek taraflı ilerleyen bir kopuş yoktur. Aynı zamanda birbirine eklemlenerek karşıtlık ve birliktelikler üzerinden iki taraflı ilerleyen bir süreç gerçekleşmiştir.

Yaşanmışlığa Saygı

- Yaşın getirdiği bir bilgelik, yaşlılardan oluşan bir konseyin Gılgamış'ı ormana girmemesi için uyardığı durumda işlenmiştir.
- Bu durum bize o dönemde de yaşa hürmet edildiği ve yaşlıların bilge olarak görüldüğünü göstermektedir.

Neden Ölümsüzlük

- Gılgamış'ın tanrısal özellikler göstermektedir hatta tanrı soyundan gelmektedir ancak ölümlüdür.
- Enkidu öldükten sonra Gılgamışın yas tutması, ağıtları, onun cenazesıyla ilgili detayların uygun bir şekilde yapılması önemli çünkü o dönemki inanışta eğer uygun şekilde defnedilmezse ölen kişi acı çekicek.
- Enkidu'nun ölümü sonrası bu gerçeğe yüzleşerek ölüm korkusuyla ölümsüzlüğü araması bize insan neslinin yaşama isteği göstermektedir.

Neden Ölümsüzlük

- Şehir, en büyük zenginliğini Gılgamış'ın hükümdarlığı sırasında yaşamıştır. Gılgamış o dönem her şeye sahip.
- Evlenen kadınlarla ilk kendisinin birlikte olması o dönemki kadınların da sahibi olduğunu gösteriyor.

Neden Ölümsüzlük

- Kendince sahip olamadığı tek şeyi yani ölümsüzlüğü bu kadar istemesi ve engel olmadığı tek şeyden yani ölümden bu kadar korkmasının da sebebi bu olabilir.
- Bu ölümsüzlüğün kazanılmak istenmesi de bu destanın yazılmasının bir sebebidir.
- Gılgamış Destanı, insanların kendilerine dair bir mesaj bırakarak ölümsüz olmak istemesi nedeniyle ortaya çıkmıştır.

“İlginiz için teşekkür ederim.”

-Orhan Barış Ateş